

*Василь Бялик
(Чернівці)*

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО НЕОЛОГІЗМУ

У статті здійснюється аналіз аксіологічних чинників, які формують оцінні характеристики значення англійського неологізму. В межах теорії оцінки визначаються об'єктивні та суб'єктивні чинники оцінного значення англійського новотвору.

В статье осуществляется анализ аксиологических факторов, ответственных за формирование оценочных характеристик английского неологизма. В пределах теории оценки определяются объективные и субъективные факторы оценочного значения английского новообразования.

The article deals with the analysis of axiological factors which constitute the evaluation characteristics of English neologism meaning. The objective and subjective factors of evaluative meaning of an English innovation have been determined on the basis of evaluation theory

Лінгвістичні дослідження останніх десятиріч в галузі семантики характеризуються всебічним аналізом структур мовних одиниць, при якому семантичні параметри визначаються і вивчаються у найтіснішому зв'язку з параметрами функціонально-граматичними і функціонально-інформативними. Висновок про те, що семантика є синтаксичною, а синтаксис – семантичним спонукає лінгвістів досліджувати відображення парадигматичних відношень у синтаксисі і синтагматичних відношень в семантиці. Функціональний підхід до вивчення семантики перш за все дозволяє розподілити одиниці лексики за певними класами з особливими притаманними їм функціями в синтагматичному контексті. Значну роль у виявленні оцінних параметрів лексичного складу мови відіграють аксіологічні чинники, які є предметом дослідження лінгвістичної теорії оцінки.

Категорія оцінки як складне та багатогранне явище завжди знаходилась в орбіті інтересів лінгвістів та активно вивчалася в

різних аспектах на матеріалі різних мов (Т.М. Антонченко, Н.Д. Арутюнова, О.Л. Бессонова, О.М. Вольф, А. Вежбицька, М.С. Ретунська, В.М. Телія та ін). Їхні дослідження найчастіше були присвячені виявленню й опису лексем, котрі володіють оцінним значенням, зафіксованому в словниках, або стають оцінними в тексті.

Метою статті є екстраполяція оцінної категорії в значеннєву структуру англійського неологізму для чого необхідно, хоч би коротко, окреслити основні положення теорії оцінки в лінгвістиці та її застосування для виявлення семантичних характеристик англійського новотвору.

Поняття оцінки увійшло в сферу лінгвістики із різних галузей людського знання, передовсім філософської теорії цінностей (праці Платона, Аристотеля, Г. Ріккерта, М.М. Бахтіна, Н. Гартмана, М. Хайдеггера, Дж. Дьюї, Дж. Лерда та ін.), логіки оцінок, котра в основному розглядається у працях О.А. Івіна, А.Д. Гетманової, Р. Фрондізі. При цьому під цінністю розуміють будь-який предмет цікавості, бажання, прагнення тощо.

У лінгвістиці є прийнятним достатньо широке розуміння оцінки, Так, С.С. Хідекель та Г.Г. Кошель відзначають, що під оцінкою, зазвичай, розуміється суспільно закріплене ставлення носіїв мови (добрий – поганий, добре – погано) до позамовного об'єкту і до фактів мови та мовлення. Щодо оцінного значення, то воно визначається як „інформація, що містить у собі відомості про ціннісне відношення суб'єкта мови до певних якостей того, що позначається, виділених з урахуванням того чи іншого аспекту якогось об'єкта” [8]. Із цих тверджень очевидним є важливість антропоцентричного чинника при розгляді проблем оцінки. Як справедливо зауважує А.А. Шмельова, „коли мова йде про оцінку, на перший план виступає людський чинник [9, с 109]. Як відомо, кожний мовлячий соціум характеризується своєю ціннісною картиною світу і, як наслідок, своєю особливою оцінною шкалою, котра і формує аксіологічні орієнтири індивіда. Реалізація цих орієнтирів можлива у дискурсі. Відзначимо, що проблема оцінності в дискурсі може бути розглянута двояко: з одного боку її вивчення пов'язане з рівнем слова, словосполучення й речення, а з іншого боку, з рівнем тексту, макротексту, дискурсу. Цілком очевидним є той факт, що будь-який практичний дискурс містить

оцінну семантику. Не викликає сумніву, наприклад, що суспільно-політичний дискурс, юридичний дискурс, науковий дискурс – не абстрактні суспільні прояви, а представлені у зафіксованій (письмовій) формі вираження комунікативної функції, зумовленої традиціями суспільства, які визначаються ціннісними преференціями. Їх можна розподілити на сильні та слабкі: Сильні преференції визначаються розвитком суспільства і значною мірою спричиняють долю як окремої людини, так і всієї нації; слабкі ж преференції виявляють, приміром, смаки індивіда або соціальної групи. Очевидно, що в різного типу дискурсів оцінка є іманентною величиною: важко знайти текст без оцінки, оскільки нейтральна (нульова) оцінка – це теж оцінка.

Оцінне судження звичайно представляють у вигляді модальної рамки, у яку входять „такі частини, або компоненти: суб’єкт оцінки – особа (або група осіб), що приписують цінність деякому об’єкту; предмет оцінки – об’єкт, якому приписується цінність, або об’єкти, цінності яких зіставляються; характер оцінки – абсолютна або порівняльна; підстава оцінки – це те, з погляду чого виробляється оцінювання, почуття, ідеал (стандарт) або інша оцінка, які змінюють суб’єкта до позитивної або негативної оцінки об’єкта” [5]. О.М. Вольф виділяє, крім названих компонентів рамки, аспект оцінки, котрий включає „усі компоненти значення, на які опираються дескриптивні ознаки, що входять в оцінний стереотип” [3, с. 61] та оцінний стереотип і шкалу оцінок [3, с. 117-118].

Акт оцінки є однією із складових плану змісту речення-висловлення. Він слугує для вказування на те, з якого погляду, за якими властивостями і проявами оцінюється об’єкт. Вибір аспекту поряд з вибором об’єкта оцінки, зіставленням предмета оцінки з оцінною ознакою, орієнтацією акту приписування оцінної ознаки на можливість участі в процесі ухвалення рішення займає одне з важливих місць у структурі когнітивної процедури оцінювання [2]. Предмети в ситуації дійсності мають безліч ознак, релевантних для оцінки, тому „оцінна шкала має на увазі аспект оцінки як базову змінну, тобто загальну ознаку, котра включає ознаки, розташовані на цій шкалі, як частини, за якими проводиться порівняння оцінюваних об’єктів” [3].

Як об’єкт оцінки може виступати деяка ситуація в цілому або окремі її аспекти (предмети, явища, стани). У зв’язку із цим

Н.Д. Арутюнова виділяє „два ряди непередметних об’єктів: процеси (стану, властивості, події) і факти (властиво пропозиції)” і, відповідно, – два види оцінки – оцінку процесів (подій), що характеризує особливості перебігу події „зсередини” (напр.: *playtism, своєрідна дискримінація тих, хто має інший смак в музиці і немодні твори у своїй музичній бібліотеці* – тут і надалі приклади із [4] – В.Б.), і оцінку фактів, що кваліфікує деяку реальну подію „ззовні” (напр.: *plutography, літературний жанр, присвячений зображенню життя заможних людей; passion brand, ім’я відомої фірми, що викликає ажіотаж навколо її товарів*) [1, с. 13-14].

Як уже згадувалося раніше, акт оцінки ґрунтується на порівняльній процедурі, у ході якої оцінюваний об’єкт співвідноситься з ідеалом (у цьому випадку оцінка є абсолютною й виражається оцінними словами „добре/погано”) (напр.: *орро гуу*) або з іншим об’єктом (така оцінка називається порівняльною й формулюється за допомогою слів типу „краще”, „гірше”, тощо) (напр.: *piggyback*). Н.Д. Арутюнова вважає, що дані типи оцінки мають різну практичну спрямованість: так, абсолютна оцінка деякої реальної події (факту) звичайно використовується для підведення підсумку; порівняльна ж оцінка орієнтована на ухвалення рішення, на вибір однієї із представлених альтернатив, тому така оцінка може вироблятися як до, так і після події [1, с. 22-23].

Цілком очевидним є той факт, що оцінка, приписувана об’єкту, визначається не тільки властивостями самого об’єкта, але й цілою низкою суб’єктивних чинників; вона залежить, наприклад, від того, хто здійснює акт оцінювання, яка ієрархія цінностей і які потреби даної особи (групи осіб), на підставі чого – почуття або раціонального судження – об’єкту приписується знак „плюс” або „мінус”, які аспекти об’єкта виділяються суб’єктом у процесі оцінювання й який з них представляється суб’єктові оцінки найбільш релевантним у цьому випадку. (напр.: *shouting head, talking hairdo, toxic bachelor* тощо). Оцінювання включає речі в особливі класи, відмінні від природних: „якщо, поєднуючи предмети у природні класи, людина прагнути проникнути в їхню об’єктивну сутність, то створюючи оцінні класи, вона відображає в них свої інтереси, смаки, надії, страхи, забобони [1]. У своїй роботі „Когнітивна структура емоцій” А. Ортоні зазначає, що в структурі когнітивного процесу, котрий лежить в основі речень

типу „добре/погано”, аспект оцінки орієнтований насамперед на мету мовця [7]. Аспектом оцінюваної ситуації є той фрагмент ситуації, що відповідає або суперечить цілям мовця суб’єкта. Перелічені чинники перебувають у тісному взаємозв’язку, зміна одного з них означає зміну „системи координат” у цілому, а значить і нову оцінку об’єкта. Оцінки також можуть мінятися в залежності й від інших чинників, як-от: прогресу, суспільних потрясінь і т.д., вони більш константні, якщо належать до того самого культурного простору. Наприклад, в останні десятиліття англійське слово *“firm”* (фірма, торговельна фірма), що мало виключно позитивний оцінний зміст, поступово зі зміною стандартів піддалося в семантичному плані деяким змінам, дане слово набуло додаткового зневажливого значення (злочинна організація, об’єднання кримінальних елементів).

Процедури оцінювання в дискурсі можуть бути плідними при аналізі семантики оцінки в історичному аспекті, коли виявляється її протирічний характер (*samurai* спеціально найнятий хакер для легального проникнення в корпоративні комп’ютерні системи – негативна; *samurai* в період другої світової війни – герой для Японії – позитивна оцінка).

Сказане свідчить про важливість враховування в аксіології категорії „точка зору”. Точка зору не тільки сприяє об’єднанню суб’єктивних і об’єктивних чинників оцінного акту, але й намічає певну аксіологічну перспективу висловлювання, забезпечуючи зв’язність останнього як на глобальному, так і на локальному рівні. На глобальному рівні точка зору задає загальну оцінну тональність і прагматичну спрямованість тексту, на локальному ж рівні точка зору проявляється в тому, що вона визначає вибір і використання оцінних одиниць (*September 11, 24/7* весь тиждень цілодобово, *2K1* 2001 рік, *Orange Revolution*, *toy food* розфасовані, дозовані і розмішані продукти харчування, *vampire time* розпорядок дня, згідно з яким в нічні години відвідуються розважальні заклади, а денний час відводиться для сну).

Оцінні характеристики англійських неологізмів можна розглянути на прикладі висловлень у засобах масової інформації. Створення та використання нових лексичних одиниць у висловленнях засобів масової інформації викликане не тільки потребою вербально зафіксувати новий фрагмент діяльнісного досвіду, але й

необхідністю виразити певну точку зору на дану діяльність, тобто, на подію або явище, описуване в статті.

*D.C. Schools Chancellor Michelle A. Rhee said last night that one of her first priorities is to bring a “**wholesale culture shift**” to the central-office bureaucracy of the school system so it is more student-focused and **parent-friendly**. (the Washington Post, July 26, 2007).*

Багато повідомлень ЗМІ, особливо суспільно-політичного характеру, можна розглядати як оцінні висловлювання, які виступають як єдність дескрипції та оцінки. Це означає, що вони слугують не тільки для передачі певної фактичної інформації, але й для надання впливу на реципієнта, причому ілюквативною силою й метою оцінки може бути або зміна емоційного стану співрозмовника (емоційна оцінка), або схильністю співрозмовника до згоди з висловленою думкою (раціональна оцінка) [3, с. 41].

Слід зазначити деяку особливість співвідношення дескрипції та оцінки в дискурсі засобів масової інформації. Повідомлення преси мають на меті не тільки інформувати читача про події громадського життя, останні описуються досить докладно, але й впливати на думку читача, формувати в нього певний погляд на події, що відбуваються.

*“In 2004, it’s the perfect time for that American tradition of waving the bloody shirt to come into our political discourse again,” he said. “**the soccer moms** of the 1990’s have become the **security moms** of 2004.” (The New York Times, Febr.15, 2004).*

Негативна оцінка використовується, як правило, для вираження незгоди або застереження, а позитивна служить для цілей схвалення або рекомендації. Тим самим досягається вплив на читача, впровадження в його свідомість необхідних ціннісних орієнтирів і створення в нього певної настанови, тобто готовності здійснити ту чи іншу соціальну дію в певній ситуації.

*In all these years, nonproliferation efforts centered on governments, those not friendly labeled ‘**rogue regimes**.’ (The Christian Science monitor, March 17, 2005).*

Для визначення прагматичної спрямованості повідомлення преси потрібно, насамперед, виявити в повідомленні оцінні одиниці й установити знак оцінки, що асоціюється з ними. Узуально-оцінні одиниці звичайно виділяються за допомогою методу дефініційного аналізу. Для цього у визначенні слова знаходять компоненти, які свідчать про позитивну (наприклад, *good, right, pleasant*) або негативній оцінці даного об'єкта (наприклад, *bad, wrong, unpleasant*).

Разом з тим, у суспільно-політичному дискурсі нерідко використовуються імпліцитні способи оцінки, що ускладнює завдання визначення оцінного значення аналізованих одиниць. У таких випадках дослідники вдаються до аналізу контексту, у якому шляхом послідовного дефінування виділяються оцінні дескриптори, що сприяють індукуванню оцінних компонентів у семантичній структурі розглянутої лексичної одиниці.

Нерідко буває так, що у висловлюваннях ЗМІ є присутнім як позитивна, так і негативна оцінка. Дана обставина ускладнює проблему виведення загальної оцінки, тому що для встановлення знака оцінки, а, отже, і прагматичної спрямованості нової лексичної одиниці, необхідно визначити, яка оцінка домінує. Заключним етапом інтерпретації повідомлення є перехід від „аналізу” знову до „синтезу”, тобто, підведення підсумку, визначення знака загальної оцінки епізоду на підставі ряду приватних оцінок. Наприкінці обробки повідомлення читач завжди повертається до всього висловлення, осмислюючи значення нової лексичної одиниці заново на підставі всієї сприйнятої інформації.

Як показують приклади, люди звичайно не роблять процедуру оцінювання щораз заново, зважуючи всі „плюси” і „мінуси”, а опираються на свій досвід, інтерпретуючи подію або явище (порівн. з поняттям „нагадування” (*reminding*), запропонованим Р. Шенком [10]). Нерідко для висновку загальної оцінки інтерпретатори вдаються до вже готових стратегій, своєрідним оцінним кліше, які являють собою конфігурації відносин між учасниками події. Такі аксіологічні стереотипи сприяють оптимізації процесу висновку оцінки й ухвалення рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Баранов А. Н. Политическая аргументация и ценностные структуры общественного сознания / А. Н. Баранов // Язык и социальное познание // Сб. статей. М. : Центр, совет, филос. (методолог) семинаров при Президиуме АН СССР, 1990. – С. 166-177.
3. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф – М. : Наука, 1985. – 229 с.
4. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник : словник / Зацний Ю. А., Янков А. В. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.
5. Ивин А. А. Основания логики оценок / Александр Архипович Ивин. – М. : Изд-во МГУ, 1970. – 230 с.
6. Кошель Г. Г. Природа и характер языковых оценок / Г. Г. Кошель, С. С. Хидекель // Лексические и грамматические компоненты языкового знака. – Воронеж, 1983. – С. 11-15.
7. Ортони А. Когнитивная структура эмоций/ А. Ортони // Языки интеллект / Ортони А., Клоур Дж., Коллинз А. – М. : Прогресс, 1996. – С. 314-384.
8. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия – М. : Наука, 1986. – 141 с.
9. Шмелева А. А. Оценочность в прагматике высказывания / А. А. Шмелева // Структурно-семантические, когнитивные, прагматические и другие аспекты исследования единиц разных уровней. Современные проблемы лингводидактики. – Бирск : Бирский гос. пед. ин-т., 2004. – С. 109-114.
10. Schank R., Kaas A. Knowledge Representations in People and Machines / R. Schank, A. Kaas // Meaning and Mental Representation. Ed. By Umberto Eco. Marco Santa-brogio, Patrizia Violi. Bloomington and Indianapolis, 1988. – 354 p.